

מבוא לתיאוריות ביקורתיות באדריכלות Introduction to Critical Theories in Architecture

סמסטר א תש"פ

2 ש"ס

סוג המסגרת: שיעור

שם המרצה: ד"ר יואב שיבר
טלפון:

דואר אלקטרוני: yoavshib@post.tau.ac.il
בניין: חדר:

שעות קבלה: יום:
לפי תאום טלפוני מראש

תיאור הקורס

כל חברה, כתב ברנרד טשומי, מצפה כי הארכיטקטורה תשקף את האידאלים שלה ותביית את פחדיה העמוקים יותר. (Tchumi, B. 1976-7).
ככל עשייה תרבותית, גם האדריכלות הנה פרקטיקה הטעונה משמעות, החורגת מהיבטיה הפיזיים גרידא והפונקציונליים הצרים. ככזו, היא תובעת מסגרת מושגית שתסייע לחשיפתה. על מבעים אדריכליים להיתפס כהיגדים ביחס לאדם ולעולם. עשייה אדריכלית לעולם אינה תמימה, אלא כרוכה בהשקפת עולם ובמערכים חברתיים ואידאולוגיים.
מאז ומתמיד היתה הדיסציפלינה האדריכלית קשובה תדיר לתמורות המתחוללות בשדות אחרים של ידע ופעילות, כגון הפילוסופיה, המדע, האמנות, הסוציולוגיה, והבלשנות. כך, ניחנה בשיח רפלקטיבי-ביקורתי והשכילה ליצור ולשקף מגוון מגמות ורעיונות מחוללי שינוי.
קורס זה מבקש לכונן את היסודות לקריאה ביקורתית של ההופעה האדריכלית מבעד לשלושה מוקדים תיאורטיים, שלושה מרחבים פרשניים: מרחב לשוני, מרחב פנומנולוגי ומרחב חברתי. הראשון, קורא את האדריכלות כמערכת תקשורת ועוסק בהתכוונות ההיגד האדריכלי ובשיבושו, השני קורא את האדריכלות כחלק מתפיסת האני ביחסו לעולם, כניסיון לחשיפת משמעויות אקזיסטנציאליות ופואטיות ואלו השלישי, קורא את האדריכלות כפרקטיקה חברתית ומכאן גוזר את משמעותה ותפקידה.

Every society, wrote Bernard Tchumi, is expecting architecture to reflect its ideas and domesticates its deepest fears.

As Part of cultural practice, it is clear that the significance of making architecture cannot be reduced just to its physical and functional aspects taken in their narrow sense of the term. On the contrary, it is well recognized that the field of architecture demands a conceptual framework in order to assist reveling its meaning. Furthermore, architectural expressions should be interprets as a dictum with regard to human being

and the world surrounded him. Making architecture is never an innocent practice, as the matter of fact; it is deeply involved with philosophy, as well as social and ideological arrangements.

Ever since, the discipline of architecture has been sensitive towards changes occurring in other fields of knowledge and activity, such as philosophy, science, art, sociology and linguistic. Thus, it has been endowed with a critical-reflective discourse. Moreover, it succeeded in creating and reflecting a variety of cultural trends and motivating change ideas.

The objective of this course is to establish the foundations for a critical reading of the architectural phenomenon, through three theoretical attitudes, three hermeneutic spaces: linguistic, phenomenological and social. The first interprets architecture as a communication system and discuss the intention of the architectural statement, as well as the disruption of the system of representation. The second, interprets architecture as part of the self-conception of the subject with respect to the universe, as an effort of uncovering an existential and poetic meanings. The third interprets architecture as a social practice, hence deriving its meaning and function.

דרישות הקורס

נוכחות והשתתפות בשיעורים
מטלה מסכמת: עבודת בית בהיקף של כ-6 עמ'. בעבודה יתבקשו הסטודנטים להחיל את הקטיגוריות המושגיות שנידונו במהלך הקורס על ניתוח דוגמאות אדריכליות

מרכיבי הציון הסופי

100 % עבודה מסכמת

נושאי הקורס (נתון לשינויים)

מבוא: שיעור 1-2: תיאוריה ואידיאולוגיה:

הצגת הקורס, תיאוריה מסורתית ותיאוריה ביקורתית, אידיאולוגיה וביקורת האידיאולוגיה. בחלק זה נידרש להמשגה מבית מדרשם של קרל מרקס, ולטר בנימין, מקס הורקהיימר, תיאודור אדורנו, הרברט מרקוזה, לואי אלתיסר ומנפרדו טפורי.

א. שפה ומציאות: המרחב הלשוני

שיעור 3 הסימן האדריכלי

המרחב הלשוני יוצא מתוך השקפה סטרוקטורליסטית, השואבת מן הבלשנות הסוסריאנית. נדון בפונקציה סמיוטית של אדריכלות במנעד בין דנוטציה לקונוטציה: קוד, אינדקס, סימבול, מבעד לכתיבתם של ז'אן מוקאז'ובסקי, רולנד בארת, אומברטו אקו ורוברט ונטורי.

שיעור 4-6 ייצוג בהפרעה

השקפה פוסט-סטרוקטורליסטית מזהה שיבוש ביחס בין השפה והעולם ומכאן, באפשרות הייצוג. במסגרת זו נבחן מספר מודלים מושגיים. אדריכלות פוסטמודרנית תיקרא מבעד למושג הסימולקרה של ז'אן בודריאר, בעקבות ז'יל דלז, נבקש לקרוא אדריכלות דיגיטלית כפרקטיקה דיאגרמטית וכאופנים של שלילת הייצוג. עוד נדון במושג הנשגב של עמנואל קאנט והפרשנות המאוחרת שנתן לו של ז'אן פרנסוואה ליוטאר, כמבטאים כשל זה. הנשגב ויחסו לטראומטי ייבחנו מבעד למבני הנצחה וזיכרון. את האדריכלות של קונסטנטין מלניקוב נקרא מבעד לתזת הכשל הסמיוטי של מנפרדו טפורי ולמושג הסימפטום של ז'ק לקאן. בנוסף, נבקש לפרש את האדריכלות של ברנרד טשומי תוך שימוש בתורת הדיקונסטרוקציה של ז'אק דרידה ובהמשגה פסיכואנליטית.

ב. העולם והחווייה האנושית: המרחב הפנומנולוגי

שיעור 7 קיום, משמעות, מקום

המרחב הפנומנולוגי, מבית מדרשו של מדרשו היידגר, קורא את קיום האדם כנטוע בתוך העולם, מבעד למושג 'ההיות שם' (Dasein) ואת האדריכלות כביטוי האינהרנטי העמוק לכך, אדריכלות מהווה אמצעי לחשיפת טבעם של הדברים. גישה זו משתקפת היטב גם במושג 'רוח המקום' (genius loci) של כריסטיאן נורברג-שולץ.

שיעור 8 זהות וסובלימציה חמרית

מושג הרג'יונליזם הביקורתי של קנת' פרמפטון ותפיסתו של הממד הטקטוני-פרוזאי כאפשרות להתעלות פואטית, יודגמו מבעד לעבודתם של פרנק לויד רייט, מיס ואן דר רוהה, אלוור אאלטו, לואי קהאן ואחרים.

ג. היתכנות אוטונומית והמרחב החברתי

שיעור 9-10 שאלת האוטונומיה

השקפה הרואה באוטונומיה אמנותית עמדה אתית מתחייבת, בבחינת הפניית עורף לעולם הדכאני והמחפץ, ניתן למצוא בהגותם של הוגי אסכולת פרנקפורט, בפרט, בתיאוריה האסתטית של תיאודור אדורנו ובכתיבתו של הרברט מרקוזה. מימושה של האופציה האוטונומית באדריכלות, תוצג מבעד לכתיבתם של רודולף וויטקובר וקולין רו, בפרשנותם את פלאדיו ולה קורבוזיה, כמו גם כפרקטיקה אדריכלית סינקטית אצל פיטר אייזנמן. ולטר בנימין מציג גישה דיאלקטית יותר ביחס להיתכנות אוטונומית מבעד למושג האכיות המישושית של האדריכלות. בעקבותיו, נבקש לבחון מצבים אדריכליים בהם מתבצעת אסתטיזציה של הפוליטי ופוליטיזציה של האסתטי.

שיעור 11-12 מרחב, חברה וכח

הדיון בחלק זה יבקש לסדוק את אשליית השקיפות והתמימות של המרחב. הנרי לפבר מציג אותו כתוצר מרובד של פעולה חברתית הנושאת עמה רובד אינטרס ואלו מישל פוקו, מציג אותו כמחולל ומוציא לפועל מערכים אידיאולוגיים של הדרה, משטור, פיקוח ודכאנות הסובייקט. במסגרת זו נבחן מרחבים פנאופטים, הטרוטופיים ודימוקרטיים.

שיעור 13 סיכום

בשיעור זה נסכם את הדיון עם רעיונותיו של פרדריק גיימסון בדבר הפוליטיקה של האוטופיה והמרחב האליגורי.

רשימת ספרות (נתון לשינויים)

אדורנו, ת' ו', הורקהיימר (1947) תעשיית תרבות: נאורות כהונאת המונים. יסעור, א. , מי-דן, מ. (עורכים), 1993

אדורנו, ת' ו' (1958) מבט לאחור על הסוריאליזם [בתוך: יסעור, א. , מי-דן, מ. (עורכים), 1993

אדורנו, ת' ו' (1992) [1970] התיאוריה האסתטית. תיאוריה וביקורת מס. 2

איגלטון, ט' (2006) [1995] אידיאולוגיה: מבוא, תל אביב: רסלינג

אלתוסר, ל' (2003) [1995] על האידיאולוגיה. תל אביב: רסלינג

בארת, ר' המיתוס היום [בתוך: בארת, ר' (1998) (1957) מיתולוגיות. ת"א: בבל, 1998

בודריאר ז', [1985] סימולקרות וסימולציה, הצרפתים, הוצאת הקיבוץ המאוחד, 2007.

בירגר, פ' 2007 [1976] תיאוריה של האוונגרד, רסלינג

1992 [1983] האנטי אוונגרדיזם בתיאוריה של אדורנו, תיאוריה וביקורת 2 קיץ 1992

בנימין, ו' (1936) יצירת האמנות בעידן השעתוק הטכני. [בתוך:] ניראד, י., 1996

גיימסון, פי' (2002) [1991] פוסטמודרניזם או ההיגיון התרבותי של הקפיטליזם המאוחר. ת"א: הוצ' רסלינג

[3] הפוליטיקה של האוטופיה. בלוק, גיליון. 2007 גיימסון, פי'.
עורכים מייסדים: כרמלה יעקובי וולק, יפתח אלוני. עורכת אורחת: טלי חתוקה

היידגר, מי' [1999] מאמרים (1929-1959: (הישות בדרך: מן האין (מבעד לטכניקה) אל השפה, ערך, תרגום מגרמנית בצירוף הערות ומבוא: אדם טננבאום, מפעלים אוניברסיטאיים להוצאה לאור

דה-סוסיר, פי' (1907) [2005] קורס בבלשנות כללית, הביאו לדפוס שארל באיי ואלבר סשהיי, בשיתופו של אלבר רידלינגר; תרגום מצרפתית אבנר להב; עריכה מדעית אילאיל יציב, ת"א: רסלינג

יסעור, א., מי-דן, מ. (עורכים), (1993) אדורנו, ת. ו. הורקהיימר, מ. תעשיית תרבות, מבחר אסכולת פרנקפורט, ת"א: הוצ' ספריית הפועלים

הורקהיימר, מי' (1937) תיאוריה מסורתית ותיאוריה אסתטית. יסעור, א., מי-דן, מ. (עורכים), 1993

ויטקובר, ר' [2010] עקרונות הארכיטקטורה בעידן ההומניזם. ת"א: רסלינג

ליוטאר, ז' פי' (1985) [2007] הערה על המובנים של "פוסט –". הסברים על הפוסטמודרני, תכתובת 1982-1985. הוצ' רסלינג

מרכס, ק', כתבי שחרות, מרחביה: הקיבוץ הארצי השומר הצעיר, תשכ"ו 1965

מרכס, ק', אנגלס, פי', המניפסט הקומוניסטי (1848) [תל-אביב]: הקיבוץ המאוחד, תשמ"ה 1985

מרקוזה, ה' [1970] קץ האוטופיה. ת"א: עם עובד

ניראד, י' (עורך) (1996) ולטר בנימין: מבחר כתבים. כרך ב': הרהורים, ת"א: הוצ' הקיבוץ המאוחד.

פוקו, מי' (2003) הטרטופיה, תרגום מצרפתית ואחרית דבר: אריאלה אזולאי, ת"א: רסלינג

פוקו, מי' (2015) לפקח ולהעניש: הולדת בית הסוהר. תרגום: דניאלה יואל. ת"א: רסלינג

קאנט, ע' (1787) [1986] ביקורת התבונה הטהורה, י"ם: הוצ' מוסד ביאליק.

קאנט, ע' (1790) ביקורת כח השיפוט [1984] י"ם: הוצ' מוסד ביאליק

- Adorno, T. W. (1965) Functionalism Today, *Opposition*, summer 1971
- Adorno, T. W. & Adorno, G. & Tiedemann, R. (eds.) 1997 [1970] *Aesthetic Theory*, University of Minnesota Press
- Barthes, R. (1967) Semiology and the urban [in] Leach, N., (Ed.), 1997
- Broadbent, G. & Bunt, R. & Jencks, C. (Eds.) (1980) *Sign, symbols and architecture*. London: John Wiley & Sons
- Delueze, G. & Guttari, F. (1980) [1987] *A thousand plateaus: Capitalism and schizophrenia*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Derrida, J. (1985) Point de folie, maintenant l'architecture [in] Leach (Ed.), 1997
- Eco, U (1980) Function and the sign: The semantics of architecture [in Leach (ed), 1997]
- Eisenman, P. (1976) Post- Functionalism. *Oppositions* 6, Fall 1976 [reprinted in:] Hays, K.M. (Ed.), 2000
- Foster, H. (1983) (Ed.) *The anti aesthetics: essays on post-modern culture*. Port Townsend, Wash: Bay Press
- Frampton, K. (1983) Towards a critical regionalism: Six points for an architecture of resistance [in:] Foster, H., (Ed.) 1983
- Frampton, K (1995) *Studies in Tectonic Culture : the Poetics of Construction in Nineteenth and Twentieth Century Architecture*; edited by John Cava, Cambridge, Mass., MIT Press
- Fried, M. (1966) Shape as form [in:] Harrison, C. & Wood, P. (Eds.), 1997
- Fried, M. (1967) Art and objecthood [in:] Battcock, G., (1996). *Minimal art, a critical anthology*. Studio Vista
- Greenberg, C. (1939) Kitch and Avant-garde. [in:] Harrison, C & Wood, P. (Eds.), 1997
- Greenberg, C. (1940) Towards a newer Laoccon. [in:] Harrison, C & Wood, P. (Eds.), 1997
- Greenberg, C. (1960) Modernist painting. [in:] Harrison, C & Wood, P. (Eds.), 1997
- Harrison, C. & Wood, P. (Eds.) (1997) *Art in theory 1900-1990: an anthology of changing ideas*. N.Y: Blackwell

- Harvey, D. (2000) *Spaces of Hope*. Berkeley: University of California Press
- Heynen, H. (1999) [a] *Architecture and modernity*. Cambridge: The MIT Press
- Hill, J. & Rendell, J. & Fraser, M. & Dorrian, M. (Eds.) (2007) *Critical architecture*. New York: Routledge
- Jencks, C. (1974) The architectural sign [in] Broadbent, G. & Bunt, R. & Jencks, C., 1980
- Jencks, C. (1991) *The language of the post- modern architecture*. Academy Editions
- Lacan, J (1953) The function and field of speech and language in psychoanalysis [in:] Miller, J. A. 1977
- Lacan, J (1964) [1998] *The four fundamental concepts of psychoanalysis*. Vintage. (F.F.C / S11)
- Leach, N. (Ed.) (1997) *Rethinking architecture: A reader in cultural theory*. London: Routledge
- Lyotard, J. F. (1979) [1984] *The postmodern condition: A report on knowledge* (includes: Answering the question what is postmodernism.), Theory and History of Literature, Volume 10, Minneapolis: University of Minnesota Press
- Lyotard, J. F. (1984) The sublime and the avant- garde. (in:), Benjamin, A. (Ed.) (1989). *The Lyotard reader*. Oxford, UK: Blackwell
- Lyotard, J. F. (1994) *Lessons on the Analytic of the Sublime*, Stanford : Stanford University Press
- Marcuse, H. (1968) *Negations:Essays in critical theory*. Boston: Beacon Press
- Marcuse, H. (1979) *The aesthetic dimension: Towards a critique of Marxist aesthetics*. London: Macmillan Press
- Mukarovsky, J. (1934) Art as semantic fact [in:] Burbank, J. (Ed.) (1978) *Structure, sign and function, selected essays by Jan Mukarovsky* (Yale Russian and East European studies) New Haven and London: Yale University Press
- Mukarovsky, J. (1937-8) On the problem of function in architecture [in:] Burbank, J. (Ed.) (1978)
- Norberg-Schultz, C. (1980) *Genius loci : towards a phenomenology of architecture*. New York : Rizzoli

Rowe, C. (1947) The mathematics of the ideal villa: Palladio and Le-Corbusier Compared [in] Rowe. C., 1976

Rowe, C (1976) *The mathematics of the ideal villa, and other essays*. Cambridge, Mass. : MIT Press

Tafuri, M. (1976) [a] *Architecture and utopia: Design and capitalist development*. Cambridge, Mass: The MIT Press

Venturi, R, Scott Brown, D and Izenour, S. (1972) *Learning from Las Vegas*, Cambridge Mass.: MIT Press

Vidler, A. (1994) *The architecture uncanny: Essays in the modern unhomely*. ,Cambridge, Mass: The MIT Press